

УДК 911.37(477.85)

ЗАЛЕЖНІСТЬ РОЗТАШУВАННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ ВІД ВИСОТИ МІСЦЕВОСТІ НАД РІВНЕМ МОРЯ

В. Круль, Г. Григор'єва

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, Україна*

Розглянуто розміщення поселень за 17 інтервалами абсолютної висоти місцевості. Виявлено інтервали найбільшої і найменшої концентрації населених пунктів. Досліджено також чотири висотно-територіальні проміжки розподілу поселень за абсолютною висотою. З'ясовано особливості зміни кількості населених пунктів з археологічними культурами та без них з висотою місцевості. Проаналізовано розташування поселень за показниками абсолютної висоти (за трьома висотними рівнями) у межах річкових сточищ Дністра і Пруту.

Ключові слова: Північна Бессарабія, первісне поселення, населений пункт, абсолютна висота місцевості, висотний інтервал, археологічна культура, річкове сточище, висотний рівень.

У межах суцільної української етнічної території (728 500 км²) Північна Бессарабія є найменшим (за площею) історико-географічним краєм (2,55 тис. км²). Її фізико-географічне, економіко-географічне або історико-географічне (у т. ч. ретроспективно-екістичне) дослідження майже не досліджували науковці. З урахуванням цього, важливим є з'ясування впливу природних чинників на формування поселенської мережі регіону, до яких віднесемо й деякі морфометричні характеристики місцевості, зокрема, абсолютну висоту (H_a), відносну висоту (H_b), похил місцевості (P_m) та експозицію схилів (E_c). З огляду на це доцільно визначити залежність розміщення населених пунктів (надалі – н. п.) від висоти місцевості над рівнем моря. Також зазначимо, що з'ясування повної поселенської картини будь-якого регіону, зокрема й Північної Бессарабії, дасть змогу виконати оптимізацію його мережі поселень та окреслити шляхи її подальшого удосконалення.

Заселенню території Північної Бессарабії було присвячене дослідження Г. Григор'євої [14], вона також виявила часово-територіальні особливості виникнення її поселень [13]. Про означений історико-географічний край йшлося також у контексті більших за обсягами територій, коли, наприклад, виявляли ступінь селитебності за фізико-географічними районами (для Чернівецької області) [16], встановлювали типи топографічного положення сільських н. п. за фізико-географічними областями (для Західної України) [15] чи виконували

ретроспективний аналіз поселень Західної України [17]. Також різноманітним демографічним аспектам регіону дослідження були присвячені праці Л. Берга [8, 9] та Г. Мургочі [22], в яких подано характеристику всієї Бессарабії у розрізі адміністративних повітів, з-поміж яких виокремлювався Хотинський, основою якого є теперішня Північна Бессарабія. Зазначимо також, що подібні до наших вишукувань були дослідження для Північної Буковини [18] та Івано-Франківської області [11, 12], для яких виявлявся вплив абсолютної висоти місцевості на розміщення, відповідно, всіх поселень та всіх і первісних н. п.

Визначення висоти розміщення н. п. відносно рівня моря або абсолютної висоти поселення (H_a) виконано за топографічними картами масштабів 1 : 200 000 та 1 : 100 000. H_a конкретного поселення враховано для їхніх сакральних об'єктів, якими на карті є культові споруди – церкви. У випадку, коли їх не було, то H_a визначали для перетину головних доріг у тому чи іншому поселенні. Якщо й такі не простежувалися, то висоту н. п. над рівнем моря обчислювали як пересічно арифметичну величину з двох показників H_a для найвище і найнижче розміщеної будівлі у необхідному поселенні. За такою методикою визначено абсолютні висоти 133 н. п. Північної Бессарабії, які становлять її сучасну поселенську структуру. Окрім того, оскільки с. Слобідка Кельменецького району складається з двох окремих частин, що розміщуються поблизу с. Вартиківці і с. Путрине, то було прийнято їх за два окремих поселення. Отже, загальна кількість н. п., що були включені до аналізу їхнього розміщення за H_a , сягнула 134.

За пересічногеометричною висотою розташування поселень найвище положення займає Заставнівський район ($H_{a \text{ с.геом.}} = 222,5$ м), однак ці дані є певною мірою спрощеними, оскільки від нього до Північної Бессарабії входить тільки 2 н. п., які й знаходяться на найвищих (с. Ржавинці – $H_{\text{amax}} = 275,0$ м) і найнижчих (с. Баламутівка – $H_{\text{amin}} = 180,0$ м) позиціях (табл. 1). Найменші пересічні абсолютні висотні позначки простежуються у Новоселицькому районі – $H_{a \text{ с.геом.}} = 164,8$ м, причому тут є і найнижчий з усіх максимально розташованих у районах н. п. – с. Щербинці ($H_{\text{amax}} = 232,6$ м). Однак найменша мінімальна величина H_{amin} простежується не в останньому адміністративному районі, а у Сокирянському – у с. Волошкове ($H_{\text{amin}} = 68,8$ м), що є водночас і мінімальним показником для всього краю. Поселення з найзначнішою H_a розміщене в Хотинському районі – с. Блищадь ($H_{\text{amax}} = 370,0$ м), яке є також найвищим загалом для регіону. Наголосимо, що поселення Хотинського та Сокирянського р-нів розташовані на території, що має велику розчленованість поверхні, адже різниця між найвищим і найнижчим н. п. (амплітуда розміщення) у них становила, відповідно, 237,0 м і 215,4 м, а в інших районах вона не перевищила 200 м.

З огляду на те, що пересічногеометричний показник розміщення поселень Північної Бессарабії над рівнем моря сягнув 199,5 м, пропонуємо інтервал 195,1–205,0 м визнати інтервалом пересічновисотного розташування н. п. регіону. У його межах розміщено 12 поселень – с. Оселівка (198,1), Перківці (200,4), Путрине (196,0), Михайлівка (202,9), Козиряни (203,2), Ленківці (200,4)

Кельменецького, Довжок (202,0) Новоселицького, Рашків (196,7), Ворничани (200,2), Долиняни (199,6), Круглик (201,8) і Ярівка (196,7) Хотинського р-нів. Загалом, таких висотних інтервалів H_a нараховано 17, а саме: 8, що мають розташування вище від пересічного – 205,1–215,0; 215,1–225,0; 225,1–235,0; 235,1–245,0; 245,1–255,0; 255,1–265,0; 265,1–275,0 і $\geq 275,1$ та 8, які розміщені нижче від зазначеного пересічного висотного положення, – 185,1–195,0; 175,1–185,0; 165,1–175,0; 155,1–165,0; 145,1–155,0; 135,1–145,0; 125,1–135,0 і $\leq 125,0$.

Таблиця 1

Розміщення поселень за H_a для адміністративних районів Північної Бессарабії

Номер за пор.	Райони	Кількість поселень, шт.	$H_{a \max}$, м	$H_{a \min}$, м	$H_{a \text{ с. геом.}}$, м	Амплітуда H_a , м
1.	Кельменецький	34	294,1	129,6	207,8	164,5
2.	Новоселицький	29	232,6	117,9	164,8	114,7
3.	Сокирянський	30	284,2	68,8	214,2	215,4
4.	Хотинський	39	370,0	133,0	208,7	237,0
5.	Заставнівський	2	275,0	180,0	222,5	95,0
	<i>Північна Бессарабія</i>	<i>134</i>	<i>370,0</i>	<i>68,8</i>	<i>199,5</i>	<i>301,2</i>

Зазначимо, що інтервал найбільшої концентрації поселень перебуває у межах 235,1–245,0 м над рівнем моря (надалі – н. р. м.), де простежувалося 14 н. п., що становило 10,4 % від усього поселенського складу регіону (табл. 2). Наступними за кількістю поселень виявилися висотні інтервали з абсолютними позначками 175,1–185,0 та 215,1–225,0 м, у межах яких було по 13 н. п. (9,7 % у кожному). На рівні 195,1–205,0 та 245,1–255,0 м виявлено по 12 поселень, питома вага яких не перевищила 9,0 %. Землями найменшого розміщення н. п. став інтервал на висоті 165,1–175,0 м н. р. м., де відзначена наявність одного села (0,7 %). Всього по дві поселенські одиниці розміщені на високих, як для Північної Бессарабії, територіях: 265,1–275,0 м (1,5 %).

У межах 17 висотних інтервалів H_a простежується також чотири проміжки розподілу поселень за абсолютною висотою, перший з яких відповідає рівневі $\leq 175,0$ м. Тут розташовано шість висотних інтервалів, для яких є характерним спад кількості поселень, що перебувають у їхніх межах. Зокрема, найбільший показник властивий для найнижчої території ($\leq 125,0$ м), де є 11 н. п. Зі зростанням H_a місцевості число поселень спадає, знижуючись до 1 н. п. на висотах 165,1–175,0 м н. р. м. Загальна кількість поселень означеного вище висотного проміжку становить 30, що перевищило 22 % усіх н. п. регіону дослідження, а пересічногеометричний показник наповненості одного інтервалу поселеннями – 4.

Наступний висотно-територіальний проміжок об'єднує землі із абсолютними показниками від 175,1 до 215,0 м, куди входять чотири інтервали H_a . Тут, як і для попереднього проміжку, витримана тенденція до загального зни-

ження кількості поселень у напрямку від найнижчого до найвищого висотного інтервалу, адже на висотах 175,1–185,0 м розміщено 13 поселень, а на 205,1–215,0 м – дев'ять. Загалом на висоті 175,1–215,0 м нараховують 38 н. п. (28,4 %), а на одному висотному інтервалі пересічно зафіксовано майже 9 н. п.

Таблиця 2

Розміщення поселень над рівнем моря за висотними інтервалами

Номер за пор.	Висотні інтервали, м	Всі поселення		Поселення із археологічними культурами			Поселення без археологічних культур	
		кількість, шт.	частка до всіх поселень Пн. Бессарабії, %	кількість, шт.	частка до поселень інтервалу, %	частка до всіх поселень із археологіч. культурами, %	кількість, шт.	частка до всіх поселень без археологіч. культур, %
1.	≤ 125,0	11	8,2	7	63,6	6,6	4	14,3
2.	125,1–135,0	6	4,5	4	66,7	3,8	2	7,1
3.	135,1–145,0	3	2,2	3	100	2,9	0	0
4.	145,1–155,0	5	3,7	5	100	4,7	0	0
5.	155,1–165,0	4	3,0	4	100	3,8	0	0
6.	165,1–175,0	1	0,7	1	100	0,9	0	0
7.	175,1–185,0	13	9,7	10	76,9	9,4	3	10,8
8.	185,1–195,0	4	3,0	4	100	3,8	0	0
9.	195,1–205,0	12	9,0	10	83,3	9,4	2	7,1
10.	205,1–215,0	9	6,7	9	100	8,5	0	0
11.	215,1–225,0	13	9,7	12	92,3	11,3	1	3,6
12.	225,1–235,0	10	7,5	9	90,0	8,5	1	3,6
13.	235,1–245,0	14	10,4	10	71,4	9,4	4	14,3
14.	245,1–255,0	12	9,0	6	50,0	5,7	6	21,4
15.	255,1–265,0	8	6,0	6	75,0	5,7	2	7,1
16.	265,1–275,0	2	1,5	1	50,0	0,9	1	3,6
17.	≥ 275,1	7	5,2	5	71,4	4,7	2	7,1
Всього		134*	100	106**	79,1	100	28	100

* с. Слобідка Кельменецького району прийнята як два окремих населених пункти, оскільки дві частини поселення тяжіють до с. Вартиківці і с. Путрине

** на території с. Анадоли Хотинського району немає археологічних старожитностей, однак воно включене до цієї групи завдяки с. Дарабани, що ліквідоване, а його частина увійшла до с. Анадоли. Інших два поселення Атаки Кельменецького і Молодове Сокирянського районів, що мають первісні поселення, зняті з поселенського реєстру, тому тут не включені.

Третім висотним проміжком, який за характером зміни у ньому поселень відрізняється від двох попередніх, є той, що об'єднує чотири висотних інтервали у межах від 215,1 до 255,0 м висоти н. р. м. Тут на такому короткому відрізку простежується зростання числа поселень (від 215,1–225,0 м – 13 до 235,1–245,0 м – 14), а потім їхня кількість спадає: на рівні 245,1–255,0 м до 12. Загальна кількість наявних н. п. тут сягнула 49, що дало змогу їхній частці наблизитися майже до 37 %, а пересічногеометричному показнику наповнюваності висотного інтервалу поселеннями перевищити 12.

У межах четвертого висотного проміжку ($\geq 255,1$ м) відзначена тенденція перших двох, коли зі збільшенням абсолютних висотних позначок інтервалів кількість поселень на них спадала. Це підтверджують такі значення: на висоті 255,1–265,0 м зафіксовано 8 н. п., а вже на територіях, що є вищими 275,1 м – 7. На землях четвертого висотного проміжку мають місце 17 поселень (12,7 %), які розташовані на трьох інтервалах H_a . Це підняло показник їхньої наповнюваності поселеннями майже до п'яти.

Із 17 інтервалів H_a тільки в межах шести із них (135,1–145,0; 145,1–155,0; 155,1–165,0; 165,1–175,0; 185,1–195,0 і 205,1–215,0) розмішувалися н. п. винятково з археологічними культурами (дані були використані з [1–7, 10, 19–21]). Хоча за абсолютними показниками їхні значення тут були низькими, зокрема вони коливалися від одного (165,1–175,0 м) до п'яти (145,1–155,0 м). Виняток становив висотний інтервал 205,1–215,0 м, де відзначено дев'ять поселень, що мали поселенські старожитності (надалі – п. с.). Найвищим, як абсолютним, так і відносним їхнім показником, характеризується інтервал 215,1–225,0 м, на якому наявні 12 н. п., що становить 11,3 % від усіх поселень регіону з археологічними культурами (надалі – а. к.) (див. табл. 2).

На всіх інших інтервалах, поряд із поселеннями з а. к., були наявні поселення і без п. с. Причому частка н. п. без а. к. досягла своїх найбільших значень лише на двох висотних інтервалах: 245,1–255,0 м – 50 % і 265,1–275,0 м – 50 %. Однак у межах вищого з них наявна загалом мала кількість поселень (2), що й завищило деякою мірою їхній кінцевий результат. Окрім того, помітною є питома вага н. п. без первісних поселень (надалі – п. п.) на перших двох інтервалах висоти н. р. м.: $\leq 125,0$ м – 36,4 % і 125,1–135,0 м – 33,3 %.

У долині р. Прут розміщена більша кількість поселень – 73 (у т. ч. та частина с. Слобідка Кельменецького р-ну, що ближче розміщена до с. Путринне цього ж району), ніж у сточищі р. Дністер – 61 (у т. ч. та частина с. Слобідка, що ближче розташована до с. Вартиківці Кельменецького р-ну). За висотним положенням “прутські” поселення мають більшу пересічно геометричну величину абсолютної висоти розташування ($H_{a \text{ геом.}} = 200,0$ м), ніж “дністерські” ($H_{a \text{ геом.}} = 198,8$ м). Водночас максимальне розміщення н. р. м. н. п. на території дністерської долини є значно вищим ($H_{a \text{ max}} = 370,0$ м – с. Блишадь), ніж на території прутської долини ($H_{a \text{ max}} = 313,3$ м – с. Малинці Хотинського р-ну). Натомість найнижча абсолютна висотна позначка зафіксована на землях сточища р. Дністер – 68,8 м (с. Волошкове), а на землях сточища р. Прут вона в 1,7 раза вища – 117,9 м (с. Кошуляни Новоселицького р-ну).

З урахуванням порівняно великої кількості інтервалів H_a , аналіз їхньої заселюваності найдоцільніше виконувати за групами трьох висотних рівнів. Тому виокремлюють території низького розташування н. р. м. ($\leq 175,0$ м) – група А, куди входять шість інтервалів H_a ; середніх абсолютних висотних позначок (у межах 175,1–235,0 м) – група Б із також 6 інтервалами H_a і землі, що високо підняті (як для Північної Бессарабії) над урізом моря ($\geq 235,1$ м) – група В, у межах яких об'єднані п'ять інтервалів H_a .

Зазначимо, що на тлі загальних закономірностей розподілу поселень за інтервалами H_a у Північній Бессарабії (про які йшлося вище) є певні особливості їхнього коливання за сточищами річок Дністра і Пруту. Зокрема, розміщення н. п. на низьких висотних рівнях у сточищі р. Дністер є рівномірнішим, ніж у сточищі р. Прут, адже у межах першого не заселеним виявився лише один висотний інтервал (165,1–175,0 м), а у межах останнього – два (135,1–145,0 та 145,1–155,0 м). Окрім того, амплітуда заселюваності заповнених висотних рівнів для “дністерських поселень” є меншою (2–5), ніж для “прутських” (1–8 поселень).

Наголосимо, що хоча за абсолютними показниками кількість н. п. у межах групи А була однаковою – 15, проте їхня частка у сточищі р. Дністер виявилася вагомішою (24,6 % від усіх поселень означеного сточища), ніж у басейні р. Прут (20,6 %). Крім того, долина Дністра на низьких землях заселювалася винятково у давні часи, оскільки тут не зафіксовано жодного н. п. без поселенських артефактів. Натомість на території прутського водозбору їхня питома вага становила 40,0 % від усіх поселень групи А. Ймовірно, через це частка н. п. із п. п. групи А у сточищі Дністра сягнула 29,4 % від усіх таких поселень у його межах, а частка аналогічних поселень для Пруту була набагато меншою – 16,4 %.

Сам характер розподілу поселень у сточищах річок Дністра і Пруту на низьких висотних рівнях є неподібним, оскільки для першого характерне зростання числа поселень зі збільшенням H_a (за винятком інтервалу 155,1–165,0 м), а для “прутських” земель наявна чітка тенденція до зменшення кількості поселень за зростання висоти над р. м. Причому, цей факт підтверджується як для всіх поселень: від 8 шт. на рівні $\leq 125,0$ м до 1 шт. на 165,1–175,0 м, так і для поселень із п. с. – від 4 шт. – $\leq 125,0$ м до 1 шт. на 165,1–175,0 м.

У межах інтервалів H_a , що входять до групи Б, для обох сточищ спільним є зосередження найбільшої частки всіх н. п. кожного. Зокрема, для р. Дністер вона становила 41,0 %, а для р. Прут – 49,3 %. Однак рівномірність розподілу поселень за інтервалами H_a , порівняно з групою А, перейшла зі сточища Дністра (від 7 шт. на 215,1–225,0 м до 1 шт. на 185,1–195,0 м) до сточища Пруту (від 8 шт. на 175,1–185,0 та 195,1–205,0 м до 3 шт. на 185,1–195,0 м).

Хоча у межах сточища р. Дністер на середніх інтервалах H_a була зайнята н. п. із п. п. більша кількість висотних рівнів – 4 (185,1–195,0; 195,1–205,0; 205,1–215,0; 225,1–235,0 м), ніж у сточищі р. Прут – 3 (185,1–195,0; 205,1–215,0; 215,1–225,0 м) питома вага таких поселень до всіх н. п. групи Б кожного сточища була майже однаковою – відповідно, 88,0 % і 88,9 %. Все ж,

як в абсолютних, так і у відносних вимірах давніші поселення у долині р. Прут для цієї групи відігравали більшу роль, ніж для “дністерських” територій, оскільки на землях першої їх нараховували 32 шт. (58,2 % до всіх і його сточищі), а на землях другої – 22 шт. (43,1 %).

Особливості динаміки кількості поселень на інтервалах групи Б у сточищі р. Дністер, загалом, відповідає такій самій зміні у попередній групі А. Тобто відбувається зростання їхнього числа від найнижчого інтервалу – 175,1–180,0 м (5 шт. для всіх поселень і 3 шт. для поселень із а. к.) до одного з найвищих – 215,1–225,0 м (7 шт. також для всіх поселень і 6 шт. для поселень без а. к.). Потім з підняттям до вищих ділянок настає спад кількості поселень до 3 шт. (225,1–235,0 м). Отже, для н. п. із п. с. ця закономірність окреслюється значно чіткіше, ніж для всіх поселень. Деякою мірою витримано зменшення числа поселень зі зростанням H_a місцевості для долини р. Прут, адже, не зважаючи на випадання із закономірності результатів для висотних інтервалів 185,1–195,0 м (3 шт.) і 205,1–215,0 м (4 шт.), все ж за крайніми висотними рівнями для групи Б є спад числа наявних там н. п. від 8 шт. на 175,1–185,0 м до 7 шт. на 225,1–235,0 м. Такий характер зміни, хоча й у згладженому вигляді, все ж відповідає трендові з попередньої групи інтервалів для сточища р. Прут.

До найвищої групи висотних інтервалів H_a (група В) належить майже однакова кількість н. п. у межах сточищ р. Дністер і р. Прут – відповідно, 21 і 22 шт. Однак за питомою вагою частка дністерських поселень є дещо вищою – 34,4 %, ніж прутських – 30,1 %. Також для сточища Дністра н. п. з п. п. відігравали більшу роль, ніж для р. Прут, бо, наприклад, їхня частка у групі В для території першої становила 66,7 %, а для другої – 63,6 %. Це також впливає ще й з того факту, що поселення з п. с. цієї групи у долині р. Дністер за відносною величиною становили 27,5 % від усіх дністерських н. п., у долині р. Прут – 25,4 % від усіх прутських поселень.

Особливість інтервалів групи В простежується у найбільшій кількості н. п. без а. к. з-поміж усіх попередніх груп, причому для обох річок – Дністра (7 шт.) і Пруту (8 шт.). Вони наявні майже на всіх інтервалах H_a , за винятком висотного рівня 265,1–275,0 м (р. Дністер) і $\geq 275,1$ м (р. Прут). Зазначимо, що для сточища Дністра на привододільних із Прутом висотах, давня людність не осідала, бо на найвищому висотному рівні ($\geq 275,1$ м) не виявлено жодного п. п., а на передостанньому (265,1–275,0 м) – є тільки один н. п., де були п. п. Натомість, на лівобережжі р. Прут на таких самих привододільних, тільки із Дністром, землях розміщені винятково н. п. з поселенськими артефактами. З огляду на це, можливо припустити, що заселення Північної Бессарабії проходило за напрямком Прут–Дністер, або, принаймні, що Дністер був одним з найдавніших векторів залюднення регіону дослідження.

Для р. Дністер у групі В чітко окреслена тенденція зменшення кількості поселень зі зростанням H_a місцевості, яка наявна як загалом для всіх поселень (від 8 шт. на 235,1–245,0 м до 2 шт. на $\geq 275,1$ м), так і для н. п. із п. с. (від 7 шт. на 235,1–245,0 м до 0 шт. на $\geq 275,1$ м). Водночас у межах сточища р. Прут також простежується така ж тенденція, однак вона має характер незавершеності,

оскільки останній висотний рівень $\geq 275,1$ м зі своїми п'ятьма давніми поселеннями не відповідає загальній картині розподілу поселень. Хоча за результатами заповненості двох крайніх висотних інтервалів поселеннями (6 шт. – 235,1–245,0 м та 5 шт. – $\geq 275,1$ м) для групи В наявне мінімальне скорочення н. п., що витримує загальний тренд зміни числа поселень на інтервалах усіх груп (А, Б і В) сточища р. Прут.

Наголосимо на особливостях внутрішньогрупового розподілу поселень за сточищами Дністра і Пруту. Зокрема, зі зміною кількісного показника н. п. для обох сточищ найінтенсивніше заселення простежувалося на середньовисотних інтервалах групи Б (25 шт. – р. Дністер і 36 шт. – р. Прут), а за подальшого зростання H_a (група В) число поселень зменшилось (21 шт. – р. Дністер і 22 шт. – р. Прут), однак було вищим, ніж на найнижчих висотних інтервалах групи А (15 шт. – р. Дністер і 15 шт. – р. Прут). Однак за пересічною наповненістю інтервалів H_a у групах для долини р. Дністер значення середньовисотної групи Б знівельовується, оскільки тут на один інтервал припало 4,17 поселення, а на інтервал групи В – 4,2. Отже, для Дністра, як середньо-, так і високорозташовані н. р. м. місцини, слугували територіями притягання давньої і нової людності, що, зрештою, не простежувалося для сточища Пруту, де безперечним лідером є група Б (6,0 пос.), а в групи В пересічна наповнюваність становила 4,4 пос.

Вже для н. п. із п. п. важливість групи Б і В не залежала від абсолютних і відносних показників заселюваності інтервалів H_a . Зокрема, для території басейну Дністра як число поселень на інтервалах групи Б було найбільшим (22 шт.), порівняно з групою В (14 шт.), так і їхня наповнюваність поселеннями була такою ж (відповідно, 3,7 шт. і 2,8 шт.). Аналогічною є тенденція і для сточища р. Прут. З урахуванням цього, зазначимо, що в Північній Бессарабії для первісного заселення людність найбільше вибирала середньо- та високорозміщені місцини, що особливо притаманне для території р. Прут і менше – для долини р. Дністер, адже для неї простежується згладженість пікових показників (група А – 15 шт. поселень, група Б – 22 шт., група В – 14 шт.) порівняно з першою (відповідно, 9 шт., 32 шт. і 14 шт.).

Динаміка кількості н. п. без а. к. має докорінно відмінний характер між сточищами р. Дністра і р. Пруту. Справді, у долині першого число новітніх поселень зростає з підняттям н. р. м. (група А – 0 поселень, група Б – 3 шт., група В – 7 шт.). Для сточища р. Прут на висотних інтервалах крайніх груп відзначені максимальні показники (група А – 6 шт. і група В – 8 шт.), а на середніх висотах н. р. м. – мінімальні (група Б – 4 шт.). Спільним для обох річок є факт найбільшого зосередження таких поселень саме на місцинах із найвищими позначками H_a (група В), що підтверджує думку про зникнення значимості H_a на новітніх етапах заселення будь-якого, в т. ч. і регіону, який досліджують.

Найінтенсивніше заселення простежувалося на середньовисотних інтервалах групи Б (25 шт. (41,0 %) – р. Дністер і 36 шт. (49,3 %) – р. Прут), а за подальшого зростання H_a (група В) число поселень зменшилось (21 шт. – р. Дністер і 22 шт. – р. Прут), проте було вищим, ніж на найнижчих висотних

інтервалах групи А (15 шт. – р. Дністер і 15 шт. – р. Прут). Однак за пересічною наповненістю інтервалів N_a у групах для долини р. Дністер значення середньовисотної групи Б знівельовується, оскільки тут на один інтервал припало 4,17 поселення, а на інтервал групи В – 4,2. Отже, для Дністра, як середньо-, так і високорозташовані н. р. м. місцини, слугували територіями притягання давньої і нової людності, що, зрештою, не спостерігалось для столича Пруту, де безперечним лідером залишилася група Б (6,0 пос.), а в групи В пересічна наповнюваність становила 4,4 пос.

1. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья: каменный век. – К.: Наук. думка, 1987. – 129 с.
2. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья: раннеславянский и древнерусский периоды. – К.: Наук. думка, 1990. – 187 с.
3. Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья: энеолит, бронза и раннее железо. – К.: Наук. думка, 1990. – 184 с.
4. Археология Украинской ССР. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 1. – 568 с.; 1986. – Т. 2. – 592 с.; 1986. – Т. 3. – 576 с.
5. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи та раннього заліза. – К.: Наук. думка, 1982. – 195 с.
6. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку. – К.: Наук. думка, 1981. – 310 с.
7. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині ранньослов'янського і давньоруського періодів. – К.: Наук. думка, 1982. – 268 с.
8. *Берг Л. С.* Бессарабия: страна, люди, хозяйство / Л. С. Берг. – Кишинев, 1993. – 95 с.
9. *Берг Л. С.* Население Бессарабии. Этнографический состав и численность / Л. С. Берг. – Пг., 1923. – 40 с.
10. *Винокур І. С.* Довідник з археології України. Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області / І. С. Винокур, А. Ф. Гуцал та ін. – К.: Наук. думка, 1984. – 224 с.
11. *Гищук Р. М.* Залежність зміни кількості поселень Івано-Франківської обл. від їх абсолютної висоти / Р. М. Гищук // Географія в інформаційному суспільстві: зб. наук. пр.: у 4-х т. – К.: ВГЛ Обрії, 2008. – Т. II. – С. 329–331.
12. *Гищук Р. М.* Особливості розміщення первісних поселень Івано-Франківської області за їх абсолютною висотою / Р. М. Гищук // Наук. зап. Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2007. – Вип. 14. – С. 56–63.
13. *Григор'єва Г. В.* Просторово-часові особливості виникнення поселень Північної Бессарабії / Г. В. Григор'єва // Наук. вісник Чернівецького ун-ту: зб. наук. пр. – Вип. 458: Географія. – Чернівці: Рута, 2009. – С. 56–61.
14. *Григор'єва Г. В.* Суспільно-географічні процеси заселення Північної Бессарабії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук / Г. В. Григор'єва. – Чернівці, 2010. – 20 с.
15. *Загальська О. Б.* Особливості малюнків розселення у ландшафтах Західної України / О. Б. Загальська // Наукові записки Вінницького державного педуніверситету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. – 2003. – Вип. 6. – С. 135–140.
16. *Коржик В. П.* Поширення селитєбних геокомплексів Чернівецької області / В. П. Коржик // Фізична географія та геоморфологія. – К.: Вища школа, 1976. – Вип. 15. – С. 35–41.
17. *Круль В.* Ретроспективна географія поселень Західної України: монографія / В. Круль. – Чернівці: Рута, 2004. – 382 с.

18. Круль Г. Особливості впливу абсолютної висоти місцевості на розміщення поселень Північної Буковини / Г. Круль // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: зб. наук. праць. – Вип. 246: Географія. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 126–137.
19. Свешніков І. К. Довідник з археології України / І. К. Свешніков, Ю. М. Нікольченко. – К.: Наук. думка, 1982. – 116 с.
20. Черныш А. П. Палеолит и мезолит Приднестровья / А. П. Черныш. – М.: Наука, 1973. – 128 с.
21. Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс. н. э. – К.: Наук. думка, 1985. – 184 с.
22. Murgoci G. La Population de la Bessarabie. Etude Demographique / G. Murgoci. – Paris, 1920. – 80 s.

*Стаття: надійшла до редколегії 16.05.2013
доопрацьована 12.07.2013
прийнята до друку 25.09.2013*

THE DEPENDENCE OF THE LOCATION OF SETTLEMENTS OF THE NORTHERN BESSARABIA ON ALTITUDE ABOVE THE SEA LEVEL

V. Krul, G. Grigorieva

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Str. Kocubynskogo, 2, Chernivtsi, UA-58012, Ukraine*

Placement of settlements to 17 intervals of altitude terrain was considered. The intervals of the highest and lowest concentration of settlements were identified. Four height-territorial distribution of settlements span the altitude were investigated. The features of changes in the amount of settlements with the archaeological cultures and without them with the altitude were specified. The location of settlements in terms of absolute height (three levels high rise) within the river basins of the Dniester and Prut was analyzed.

Key words: Northern Bessarabia, the primary settlement, locality, absolute altitude, altitude interval, archaeological culture, River Basin, the level of altitude.

ЗАВИСИМОСТЬ РАСПОЛОЖЕНИЕ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ СЕВЕРНОЙ БЕССАРАБИИ ОТ ВЫСОТЫ МЕСТНОСТИ НАД УРОВНЕМ МОРЯ

В. Круль, Г. Григорьева

*Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича,
ул. Коцюбинского, 2, г. Черновцы, 58012, Украина*

Рассмотрены размещение поселений за 17 интервалами абсолютной высоты местности. Выявлено интервалы наибольшей и наименьшей концентрации населенных пунктов. Исследованы также четыре высотно-территориальные промежутки распределения поселений по абсолютной высоте. Обнаружены особенности изменения количества населенных пунктов с археологическими культурами и без них с высотой местности. Проанализированы расположения поселений по показателям абсолютной высоты (по трем высотным уровням) в пределах речных водосборов Днестра и Прута.

Ключевые слова: Северная Бессарабия, первоначальное поселение, село, абсолютная высота местности, высотный интервал, археологическая культура, речной бассейн, высотный уровень.